

तलका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

(क) दर्शन भन्नाले के बुझिन्छ ?

उत्तर: दर्शन भननाले प्रकृति, इश्वर, ज्ञान, विज्ञान, वस्तुजीवन र चेतना बारेको विवेचना र विश्लेषण हो । विद्या, तत्सम्बन्धी विषयमा व्यापक रूपले यथार्थ परिचय दिने शास्त्र, आध्यात्मिक तथा भौतिक वस्तुको चिन्तन विश्लेषण पनि हो । दर्शन मूलतः संस्कृति शब्द हो । संस्कृत भषामा 'दृश' धातुमा 'अन' प्रत्यय लागेर 'दर्शक' शब्द बन्दा सामान्यतया दर्शन भनेको हेर्ने वा देख्ने कार्य हो । संस्कृतमा जसका माध्यमबाट तत्वको साक्षत्कार हुन्छ अथवा आफूले खोजेको कुरा पाउन मद्दत मिल्छ त्यही दर्शन हो भनिएको पाइन्छ । विशेष अर्थमा दर्शन भन्नाले विशेष प्रकारको विधा वा ज्ञानको एक विद्यालाई जनाइन्छ ।

दर्शन विद्यालाई अङ्ग्रेजी भाषामा फिलोसफी भनिन्छ । फिलोसफी शब्दको मूलमा ग्रीक भाषाको फिलोसफिया शब्द रहेको छ । जसको अर्थ एक विधा हो । ज्ञानका दिन । आधुनिक युगमा दार्शनिकहरूले दर्शना मुख्य क्षेत्रहरूलाई तत्वविज्ञान वा तत्वमीमांसा, ज्ञानसीमांसा वा प्रमाण विज्ञान वा प्रमाणमीमांसा, सत्वमीमांसा, तर्कशास्त्र, नीतिशास्त्र सौन्दर्य मीमांसा आदि भनेर विभाजन गरेको पाइन्छ ।

(ख) विश्व दृष्टिकोण भन्नाले के बुझिन्छ ?

उत्तर: विश्वदृष्टिकोण भन्नाले विश्व वा जगतको अवलोकन र विश्लेषण गरी आफ्नो अनुभूति समेतका आधारमा विश्वबारे बनाइएको धारणा भन्ने बुझिन्छ । विश्वप्रतिको दृष्टिकोण नै विश्वदृष्टिकोण हो भन्न सकिन्छ । आफू बाँचिरहेको विश्ववारे माक्सिसमा रहेको सोच, मान्यता, दृष्टिकोण तथा अपेक्षाको समष्टि धारणा हो । विश्वदृष्टिकोणले मानिसको विचारधाराामा प्रभाव पार्छ । चेतनालाई प्रधान मान्ने वा पदार्थालाई मात्र प्रधान मन्ने वा चेतना र पदार्थ दुइटैको साततथ्यको सम्बन्धलाई मान्ने भन्ने तीन अलग अलग विश्वदृष्टिकोणहरू हुन सक्छन् दर्शकले चेतना र पदार्थ दुइटैको साततथ्यको सम्बन्ध मान्छ, इसाई दशकले इश्वरका रूपमा चेतनालाई मात्र प्रधान मान्छ र मार्क्सवादले पदार्थलाई मात्र प्रधान मान्छ । तिनीहरूको त्यस्तो अलग अलग मान्यताले जीवन र जगतबारे तिनीहरूका दृष्टिकोणमा व्यापक अन्तर पर्छ । विश्वदृष्टिकोणले दैनिक जीवनका क्रियाकलापमाथि पनि प्रभाव पारेको हुन्छ ।

संसार कस्तो छ र कस्तो हुनुपर्ने हो भन्ने जस्ता सवालमा मानिसहरूले आफ्नो विश्वदृष्टिकोण अनुसार विश्लेषण गरिहेका हुन्छन् । कतिपय दर्शनमा विश्वलाई मूलतः सुखमय मानिएको छ । कतिपय दर्शनमा विश्वलाई मूलतः पापमय मानिएको छ । कुनै दर्शनमा विश्वलाई भौतिक पदार्थहरूको द्वन्द्ववात्मक सम्बन्धबाट अस्तित्वमा रहेको विश्लेषण गरिएको छ र सुख र पाय वा पुष्पबाट निरपेक्ष मानिएको छ । जगतबारे उक्त चार प्रकारका दर्शनहरूले अलग अलग विश्व दृष्टिकोण निर्धारण गर्छन् कुनचाही विश्वदृष्टिकोण मानिएको छ भन्ने आधारमा ठूलो वैचारिक साथसाथै व्यावहारिक भिन्नता गर्छन् । कुन चाहिँ विश्वदृष्टिकोण मानिएको छ भन्ने आधारमा ठूलो वैचारिक साथसाथै व्यावहारिक भिन्नता आउँछ ।

(ग) द्विधा विभाजन दृष्टिकोण र समन्वयात्मक दृष्टिकोणको फरक उदाहरणसहित स्पष्ट पार्नुहोस् ।

उत्तर: समता शब्दको अर्थ नेपाली बृहत् शब्दकोशमा सम हुनाको भाव वा अवस्था, समानता, एकनासेपन, बराबरी, पक्षपात नगर्ने ढाँचा एवम निष्पक्षता भन्ने हुन्छ । यसरी शब्दकोशले समता शब्दलाई समानताको पर्यायवाचीका रूपमा प्रस्तुत गरेको देखिन्छ । समानताको अर्थ चाहिँ समान हुने चाल वा स्थिति, तुल्यता, सादृश्य तथा साम्य उल्लिखित छ । सोही शब्दकोशले समान भनेको तुलनात्मक र गुणात्मक दृष्टि र मूल्यगत महत्त्वले समेत बराबर भएको भन्ने अर्थ दिइएको छ । शब्दकोशले समानता र समतालाई पर्यायवाची शब्दहरू मानेता पनि सामाजिक, राजनीतिक, कानुनी तथा नीतिगत क्षेत्रहरूमा तिनीहरूको अलग अलग अर्थ लगाइन्छ । उदाहरणका लागि कुनै ठाउँमा राहत वितरणको लागि ५०० बोरा चामल छर राहत पाउनुपर्ने परिवार पनि ५०० कै सङ्ख्यामा छन् भने सबैलाई एक-एक बोरा बाँड्दा समानता भए जस्तो देखि सक्छ । तर ती परिवारमध्ये कुनै परिवारको घरमा कति पनि खाद्यान्न छैन र कुनैको चाही घरमै प्रशस्त खाद्यान्न छैन र कुनैको चाही घरमै प्रशस्त खाद्यान्न हुँदाहुँदै पनि अरुले ति नै भाग पायो भने त्यहाँ समता भएन । समता हुनका लागि जो वञ्चित तथा उत्पीडित छ, त्यो व्यक्ति वा समुदायलाई विशेष व्यवस्था गर्नुपर्ने हुनसक्छ । समतामूलक दृष्टिकोण भनेको कुनै पनि व्यक्ति, जाति, समुदाय, सम्पूदाय आदिलाई शरीरको बनावट, जाति, लिङ्ग, धर्म आदिका कारणले भेदभाव नगरी समाज दृष्टिले हेर्नु हो । मानवअधिकारको विश्वव्यापी मान्यताले समानतामूलक विश्व दृष्टिकोणलाई पूर्वर्धन गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । पश्चिमा देशहरूबाट प्रारम्भ गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । पश्चिमा देशहरूबाट प्रारम्भ भएको मानवतावादको र नेपालबाट सहृदयता दर्शनको प्रभाव विस्तारित हुदै जाँदा समतामूलक विश्व दृष्टिकोणको मूल प्रवाही करमा सकारात्मक योगदान पुग्ने देखिन्छ ।

If you have any suggestions or feedback you can send us an mail at Nepalnotes@gmail.com.

You can also find us on different social media platforms like Facebook, Instagram, Twitter, YouTube etc.